

نظام نمادین یاوردهی در فرهنگ روستاهای استان گیلان با تاکید بر موزه میراث روستایی

چکیده

یاوردهی یا همیاری جزء خرده فرهنگ‌های کشور بوده و چون در حیطه مقوله فرهنگ جای می‌گیرد از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. این فرهنگ در مناطق روستایی بیشتر به چشم می‌خورد. از آنجا که هنوز در بسیاری از روستاهای کشور این نظام نمادین وجود دارد لذا بررسی دقیق آن راهگشای تقویت این خرده فرهنگ است. موزه میراث روستایی استان گیلان یکی از موزه‌های طبیعی است که مثال آشکاری از سنن محلی و روستایی در این منطقه است. روش تحقیق این پژوهش، کیفی بوده و در این خصوص از روش اتنوگرافی^۱ با رویکرد جامعه‌شناسی استفاده شده است. تکنیک جمع‌آوری اطلاعات نیز، مصاحبه، یادداشت برداری و مشاهده (تحقیق میدانی) بوده است. در این زمینه، جمعیت مورد بررسی در استان گیلان شامل کشاورزان ۱۱ روستا بوده است. بر این اساس، نمونه‌های انتخاب شده، بدین‌گونه اند: ۲۴ نفر از روستاییان شرکت‌کننده در مصاحبه، از استان گیلان گزینش شدند. به تعبیری از نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است؛ که نتایج حاصله با نگرش به یافته‌ها در استان گیلان بدین قرار است، پیامدهای همیاری با شاخص‌های سرمایه اجتماعی، همچون مشارکت، احساس تعهد و دوستی و رفاقت، مبنی بر وجود سرمایه اجتماعی به عنوان یک دارایی ارزشمند در روستاهای دارای خرده فرهنگ مذکور، مورد تأیید قرار گرفت. همچنین نتایج حاصله از یافته‌ها در خصوص مقوله مبادله، بیانگر اثبات وجود تنوع و گستردگی روابط در نزد روستائیان همیار و بهره‌گیری از منفعت عاطفی و اقتصادی در نتیجه‌ی همیاری هاست.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی نقش یاوردهی در وجود یا نبود همدلی در امور روستایی و به تعبیری نقش آن در انسجام و وحدت روستاییان.
۲. بررسی نظام نمادین یاوردهی در موزه میراث روستایی گیلان.

سوالات پژوهش:

۱. نقش یاریگری در وجود یا نبود همدلی در امور روستایی و به تعبیری نقش آن در انسجام و وحدت روستاییان چگونه است؟
۲. نظام نمادین یاوردهی چه انعکاسی در موزه میراث روستای استان گیلان داشته است؟

کلیدواژه‌ها: خرده فرهنگ یاوردهی، گیلان، سرمایه اجتماعی، موزه میراث روستایی گیلان.

مقدمه

انسان برحسب اتفاق نظر همه اندیشمندان در حوزه‌های گوناگون دینی، روانشناسی، اجتماعی و ... موجودی اجتماعی است و بدون حضور در اجتماع، هیچ‌گاه از عهده پاسخگویی به نیازهای متنوع زندگی خویش بر نمی‌آید. آنچه در متون علوم انسان‌شناسی نیز به چشم می‌خورد بیانگر این موضوع است که این زندگی اجتماعی، لزوم

همراهی اعضای یک جامعه کوچک یا بزرگ را در فائق آمدن بر مشکلات، امری مسلم می‌داند. در ایران نیز مردمان این سرزمین (ایران) با نگرش به موقعیت‌های زمانی و مکانی از مقوله همراهی و کمک به یکدیگر غافل نمانده‌اند. البته آنچه در این میان جالب توجه و حائز اهمیت است، صرفاً وجود مقوله‌ای به نام همیاری و مدد‌رسانی نیست، بلکه نتایج و پیامدهای اجتماعی آن است که در ماندگاری این سنت تاریخی، سهم به‌سزایی داشته است. در این خصوص، چنانچه اشاره شد مردمان این دیار نیز، با قومیت‌های گوناگون و خرده فرهنگ‌های ناشی از آن، از جمله انسان‌های بوده‌اند که در گذر تاریخ به استناد نگاه تاریخ نگاران و مردم شناسان در حفظ و نگه داشت چنین فرهنگی کوشا بوده‌اند؛ تا آنجا که حال و هوای روستاهای دور و نزدیک کشورمان نیز آمیخته به چنین نگاهی بوده است و روستاییان ما نسبت به جوامع شهری، از پیشگامان این عرصه بوده‌اند. از دیرباز، باوری به نام «یاوردهی» نیز، در روستاهای استان گیلان جایگاه ارزشمندی داشته است.

یاوردهی به عنوان یک خرده فرهنگ مطرح است. مقوله‌های فرهنگ و خرده فرهنگ و ضرورت وجودی آنان از مواردی می‌باشد که مختص به زمان و مکان خاصی نمی‌باشد. ویژگی‌های فرهنگ نیز از مواردی است که نقطه نظرات متفاوتی در مورد آن بیان شده است، یکی از ویژگی‌های مهم فرهنگ که اندیشمندان بر روی آن اتفاق نظر دارند، آن است که فرهنگ، عاملی برای انسجام و یکپارچگی محسوب می‌شود. از طرفی بعضی از صاحب نظران فرهنگ را در مقوله توسعه یا عدم توسعه نیز، نقش آفرین می‌دانند. ناگفته پیداست که کارکردهای مناسب خرده فرهنگ‌ها نیز به تبعیت از فرهنگ، چنین ویژگی و نقش‌هایی را در جوامع کوچک‌تر، از جمله قوم‌ها، گروه‌ها، مشاغل و به نمایش می‌گذارند، بنابراین، به عنوان مثال، چنانچه اثرات و پیامدهای خرده فرهنگی، ایجاد وفاق و همبستگی اجتماعی باشد، به یقین، کمرنگ شدن یا منسوخ شدن آن، مساوی با از دست رفتن بخشی از سرمایه‌های اجتماعی، در آن منطقه خواهد بود؛ چرا که سرمایه اجتماعی عامل مؤثری در افزایش کارایی سایر اشکال سرمایه، شامل سرمایه انسانی، سرمایه اقتصادی و سرمایه کالبدی است. آنچه مهم و قابل توجه می‌باشد، شناخت اثرات و پیامد های آنان در زمان کنونی، بررسی وضعیت فعلی نسبت به گذشته، تنوع، گستردگی و عواملی است که بر رشد و ارتقاء یا کاهش و کم رنگ شدن آن ها تأثیر گذار است.

پیرامون موضوع حاضر تاکنون پژوهش مستقلی به رشته تحریر در نیامده است. اما مقالاتی در حوزه فرهنگ روستایی در منطقه گیلان به رشته تحریر در آمده است. مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر فرهنگ و تغییرات اجتماعی بر مسکن روستایی گیلان» به قلم خاک پور و شیخ مهدی (۱۳۹۰) به رشته تحریر در آمده است که در آن به تغییرات در سیمای روستای گیلان و تأثیر آن بر مسکن روستایی گیلان پرداخته است. مقاله‌ای با عنوان «ضوابط بومی حاکم بر چینش محوطه مسکن روستایی گیلان» توسط مژگان خاک پور در سال ۱۳۹۸ به رشته تحریر در آمده است که در

این پژوهش اشاره مختصری نیز به رسم یاوردهی داشته است. با این حال نکته‌های بسیاری پیرامون چگونگی این رسم و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن ناگفته مانده است که در این پژوهش به آن پرداخته خواهد شد. لذا در این پژوهش با نگرش به بررسی تطبیقی پیامدهای خرده فرهنگ یاوردهی یا همیاری در روستاهای استان‌های گیلان تلاش خواهد شد اثرات و پیامدها، تنوع، گستردگی و چگونگی کارکرد این خرده فرهنگ‌ها مورد کنکاش قرار گیرد، با نگرش به مطالب گفته شده، لازم به ذکر است که مقوله یاوردهی در استان گیلان از جمله خرده فرهنگ‌هایی می‌باشد که به عنوان رسم تعاون و همیاری روستائیان در روستاهای استان گیلان مطرح است.

با توجه به موضوع تحقیق (بررسی خرده فرهنگ)، به انگیزه شناخت بهتر و جامع تر مقوله خرده فرهنگ یاریگری در استان گیلان، در این تحقیق از روش کیفی استفاده شده است؛ چرا که در بررسی فرهنگ جوامع و آثار و پیامدهای آن که نوعی روند اکتشافی است؛ تحقیقات دیگر محققان نیز نشان می‌دهد که دوری از ارقام و اعداد یا آمار و بهره‌گیری از مصاحبه آن هم در میدان تحقیق به همراه مشاهده، عموماً نتایج شفاف‌تر و ژرف‌تری را به همراه دارد. با نگرش به روش، در این پژوهش از زیر مجموعه روش کیفی، از روش اتنوگرافی (روش مردم‌نگاری) با رویکرد جامعه‌شناسی استفاده شده است. جمعیت مورد بررسی در این پژوهش نیز، روستائیان می‌باشند که در روستاهای آنان، فرهنگ یاریگری و همیاری قابل مشاهده بوده است. که در این خصوص از تجارب و اطلاعات واحد‌های ترویج جهاد کشاورزی استان و شهرستان‌های تابعه، برای شناسایی روستاهای هدف بهره‌گیری شد. با نگرش به موارد مطروحه، جمعیت مورد بررسی در استان گیلان شامل کشاورزان ۵ روستا، با ۱۱۳۴ خانوار از شهرستان رشت - ۳ روستا با ۱۲۰۰ خانوار از شهرآستانه اشرفیه و ۳ روستا با ۱۳۷۰ خانوار از شهر فومن بوده‌اند. از استان گیلان بوده توضیح دیگر اینکه: سطح تحلیل در این پژوهش، خرد می‌باشد؛ و واحد تحلیل، روستائیان مشارکت‌کننده در مقوله همیاری می‌باشند. واحد مشاهده نیز روستائیان روستاهای هدف بوده‌اند؛ تکنیک جمع‌آوری اطلاعات نیز در این پژوهش مصاحبه نیمه ساخت یافته و مشاهده است. گفتنی است در ثبت و ضبط مصاحبه‌ها از دستگاه Mp۳ و برای ثبت مشاهدات از دوربین عکاسی و تصویربرداری استفاده شد. گفتنی است با توجه به اینکه مصاحبه‌های انجام شده تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت و با نگرش به اینکه پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های ملهم از رویکردهای نظری، محقق‌کننده اهداف موضوع پژوهش بوده است، پژوهش حاضر دارای اعتبار می‌باشد.

نتیجه‌گیری

محیط کشاورزی، محیط کاری پرزحمت است؛ بنابراین همیاران در فضایی مشغول به کارند که تلاش و پویایی مضاعفی را طلب می‌کند. کنار یکدیگر همکاری نمودن در چنین فضایی، منحصر به روابط کاری نمی‌شود. محیط همیاری تاثیرگذار بوده و روابط کاری به سمت و سوی روابط دوستی هم سوق داده می‌شود. بنابراین، این پیامد با ارزش، به محیط کار ختم نشده و فراتر از آن در مرادوات افراد حتی خارج از محیط کار هم تسری می‌یابد. دوستی‌های برآمده از همیاری‌ها در هر دو استان به‌گونه ایست که افراد در قبال مشکلات یکدیگر، احساس مسئولیت نشان می‌دهند و به گفته روستائیان، این نوع ارتباط در روابط فی ما بین نیروی انسانی دستمزد بگیر، در این قیاس

مشاهده نمی شود. این دوستی که خود برآمده از روابط همیاری است، نتایجی در بردارد که جدای از استحکام بخشیدن روابط موجود، از مستولی شدن خستگی مفرط بر اعضاء همیار می‌کاهد. اینجاست که می‌توان گفت شاخصی دیگر از مقوله سرمایه اجتماعی یعنی دوستی و رفاقت نیز، مانوس منش های روستائیان بوده است. در یک جمع‌بندی اجمالی از این مبحث، در می‌یابیم که با نگرش به قرین بودن مفاهیم مطروحه در سرمایه اجتماعی با اخلاقیات و رفتارهای روستائیان مقوله سرمایه اجتماعی از بارزترین دارایی‌هایی است که جزء لاینفک زندگی روستایی محسوب شده و روستائیان را همچون ترکیبی است برای گذر از فراز و نشیب های زندگی. در ادامه پژوهش به انگیزه بررسی تنوع و گستردگی روابط در بین روستائیان و نیز منفعت‌های حاصله از آن که در رویکرد مبادله مورد مطالعه قرار گرفت، این نتایج حاصل آمد. به واسطه حضور در همیاری ها بر تنوع و گستردگی روابط روستائیان افزوده شده است. افزایش روابط دوستی، طرح مشکلات از جانب روستائیان به انگیزه بهره مندی از مقوله مشورت، مشارکت در امور غیرکشاورزی در هر استان گیلان به دلیل وسعت شعاع روابط و ارتباطات، مسافرت های دسته جمعی (برگرفته شده از یادداشت ها)، همه و همه بیانگر آن است که روابط روستائیان، محصور به محیط کار نبوده و آثار همیاری ها در جای جای روستا، آشکار و ملموس بوده و با روابط ضابطه مند رسمی قابل قیاس نیست و در یک کلام، می‌توان گفت آنچه روستائیان، با هم کیشان خود در مبادله اند، تبادل صداقت، احساس مسئولیت، اعتماد، دوستی و کمک به یکدیگر است که در جای خود، استمرار روابطی پایدار و گسترده را رقم می‌زند. حال از گستره روابط مثال زدنی و برآمده از همیاری ها، بهره عاطفی به عنوان پیامدی موثر از همراهی جمع، قابل تأمل است. در این خصوص، وجود روحیه نشاط و سرزندگی در جمع همیاران دو استان، ارتقاء روحیه شخصی، صمیمیت و مهربانی از مواردی است که بر پویایی قشر زحمتکش روستایی افزوده است، که می‌توان گفت در مبادله‌ای پر منفعت، منش-های اخلاقی خود را در روابطی پرثمر تبدیل می‌نمایند. تاثیر گذاری کمک به یکدیگر در یک کار گروهی را در رضایت مندی روستائیان می‌توان سراغ گرفت که به نوبه خود، منفعتی فراتر از منفعت‌های اقتصادی را رقم می‌زند. این همه، آثار و نتایج کمک به یکدیگر در کار گروهی و در یک کلام، همیاری هاست. روستائیان از این بابت که با هم همیاری می‌نمایند، بسیار خوشحالند و آن را عاملی برای کاهش خستگی ناشی از کار می‌دانند و پیامدهای فردیت و تنهایی را منفی و دارای ضرر و زیان دانسته و آن را درست نقطه مقابل یاریگری می‌دانند. از دیگر مواردی که در جای خود بسیار مهم بوده و کشاورزان استان گیلان در این خصوص نیز متفق القولند و به کرات آن را مورد تایید قرار داده‌اند، منفعت یا سود اقتصادی ایست که برآمده از همیاری‌هاست. حضور اعضاء یاریگر موجب می‌شود تا روستائیان از نیروی انسانی دستمزد بگیر بسیار کمتر استفاده نموده و یا اصلاً استفاده ننمایند. این روند (همیاری های فAMILI یا همسایگی) علاوه بر ایجاد روابط عاطفی و صمیمی، باعث کاهش هزینه‌های تمام شده کاشت و برداشت خواهد شد. از طرفی در مواقعی که از نظر وسع و توان مالی، بعضی از روستائیان با مشکلاتی روبرو هستند، وجود همیاری ها کمک حال بسیار ارزشمندی برای آنان خواهد بود؛ به تعبیری این مهم، برای همه روستائیان با هر توان مالی و اقتصادی، دو بُعد ایجاد روابط عاطفی و دلگرمی به کار و بهره اقتصادی را در پی خواهد داشت، در اینجا

با نگرش و تامل به آنچه در خصوص همیاری‌ها (یاورده‌ی - هیاره) عنوان شده است، می‌توان به صراحت، آثار و پیامدهای مثبت و در خورد توجه همیاری را تایید نموده و جایگاه ارزشمند این مقوله فرهنگی را پاس داشت و در کنار آن، دغدغه کاهش یا منسوخ شدن آن را از ذهن دور نداشت، چرا که به یقین حفظ چنین خرده فرهنگ‌هایی، انسجام و یکپارچگی وافر را به همراه خواهد داشت. با توجه و تامل به موارد مطروحه به یقین می‌توان گفت خرده فرهنگ یاورده‌ی یا همیاری در هر دو استان، دارای کارکردهایی متنوع، مثبت و ارزنده برای قشر روستایی بوده است که بر روند زندگی آنان تاثیرگذار است. کارکردهایی آشکار که برای هر مشاهده‌گری، ملموس بوده و کارکردهایی پنهان که بر پویایی و استمرار روابط غیرکاری کشاورزان نیز مؤثر بوده و در ابعاد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و شخصی بروز می‌نماید.

منابع:

- ازکیا، مصطفی. (۱۳۸۶). توسعه اجتماعی در مناطق روستایی. تهران: انتشارات اطلاعات.
- پاری هری، نیر. (۱۳۸۷). جامعه سرمایه داری در نظریات جدید، تهران، نشریه دانش اجتماعی، شماره ۳، ۱۱۱-۱۱۰.
- توسلی، غلامعباش؛ موسوی، مرضیه. (۱۳۸۱). سرمایه داری کلاسیک و نظریات جدید در جامعه سرمایه داری. تهران: انتشارات علوم اجتماعی.
- ذاکری، محمود سادات. (۱۳۸۰). «ساختار، سبک زندگی و هویت». فصلنامه توسعه علم جامعه شناسی، شماره ۱، ۲۱-۲۲.
- روح الامینی، محمود. (۱۳۸۵). زمینه‌های فرهنگ شناسی. تهران: پیمان نور.
- جلالی پور، حمیدرضا؛ محمدی، جمال. (۱۳۸۶). نظریه‌های اجتماعی معاصر. چاپ دوم، تهران: نشر نی.
- ستوده، هدایت الله. (۱۳۸۸). آسیب شناسی اجتماعی، تهران: آوای نور.
- فرهادی، مرتضی. (۱۳۸۶). همیاری روستایی در ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۵). جامعه شناسی. ترجمه منوچهر صبوری، چاپ ۲۲، تهران: نشر نی.
- مور، ویلبرت. (۱۳۸۰). تغییر اجتماعی. ترجمه پرویز صالحی، تهران: سمت.
- نولان، پاتریک. (۱۳۹۱). مقدمه‌ای در جامعه‌شناسی مارکو، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نی.

Bellah, N., & Richard Madsen, M., Sullivan, Ann Swidler, & Steven M. (۱۹۸۵). "Habits of the heart. Berkeley." Cal., University of California Press .

Comparative study of the effects and consequences of the " Yavardehi " subculture In the villages of Guilan and markazi provinces. With an emphasis on social capital and exchange approach.s

Field, J. (۲۰۰۳). "Social Capital, Gholamreza Ghaffari". Tehran, Kavir, ۲۰۰۷, p.۵۴.

Fukuyama, F. (۲۰۰۱). "Social capital, civil society and development." *Third world quarterly* 22, no. 1,7-20.

Lehman, D. (1979). "Development theory; four critical studies", London

Ritzer, G. (۲۰۰۳). "Sociological theories in the contemporary era", Mohsen Thalasi, Tehran, Scientific Publications, seventh edition, p.131.

Roche, G. (۱۹۸۸). "Social Action". Homa Zanzanizadeh. Mashhad: Ferdowsi University Press.

Scheffers, B. (۲۰۰۴). "Fundamentals of Youth Sociology". Keramatollah Rasekh, Tehran: Ney Publishing.

Sidman, S. (۲۰۰۹). "Conflict of Opinions in Sociology", Hadi Jalili, Tehran, Tehran, Ney Publishing.